

"תורתך שעשועי"

יו"ל ע"י בית מדרש לבעלי בתים ולגמלאים - גני הדר פתח תקוה

"צום הרביעי וצום החמישי... לששון ולשמחה ולמועדים טובים" (זכריה ח', י"ט)

בתקופת 'בין המצרים' שמתחילה בצום הרביעי שחל ב"ז בתמוז, ומסתימת בצום החמישי שחל בתשעה באב, נדון במאמר זה בנבואת הנביא זכריה שימי הצומות יהפכו למועדים טובים: "כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת צוֹם הָרְבִיעִי וְצוֹם הַחֲמִישִׁי וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי וְצוֹם הַעֲשָׂרִי יִהְיֶה לְבֵית יְהוָה לְשִׂשׁוֹן וּלְשִׂמְחָה וּלְמִעֲדִים טוֹבִים, וְהָאֶמֶת וְהַשְּׁלוֹם אֶהְבֹּו" (זכריה ח', י"ט).

שאלה מרכזית

אם הצומות הללו יתבטלו בעתיד, אז ניתן להבין שלא תהיה יותר סיבה לצום בהם, אך מדוע אומר הנביא שהם יהפכו לימי ששון ושמחה ומועדים טובים, מדוע שלא יהפכו לימים רגילים כמו שאר הימים במשך השנה שאינם ימי צום אך גם אינם ימי שמחה?

תשובה

נראה, שניתן לפרש בכמה אופנים:

- א. **יתכן**, וימים אלו היו צריכים להיות במקורם ימי ששון ושמחה, אך בגלל נסיבות החורבן הם הפכו להיות ימי צום, ולכן לעתיד לבא כאשר ענין החורבן יתבטל ויבוא על תיקונו, לכן ישובו להיות ימי ששון ושמחה.
- ב. **יתכן**, ולעתיד לבא, יהיו בימים אלו אירועים מיוחדים משמחים לעם היהודי, ולכן יהפכו לימי ששון ושמחה. **ועוד** יש להוסיף בעניין זה, שה' הטוב יתן סיבה מיוחדת לשמוח דווקא בימים אלו שהיו ימי פורענות, בבחינת: "שִׂמְחֵנוּ כִּימֹת עֲנִיתֵנוּ שְׁנוֹת רָאִינוּ רָעָה" (תהלים צ', ט"ו). וכמו שמפרש 'רד"ק': "כמו שענינתנו אלו הימים והראיתנו בהם רעה, כן תשמחנו לעולם". ונראה שכוונתו, שכמו שענינתנו באלו הימים, כך תשמחנו לעולם באלו הימים.
- ג. **ואולי**, אפשר גם לומר, שגם אם לא יהיו אירועים מיוחדים משמחים, אבל עצם זה שבמשך כל השנים נהגו ימי תענית בימים אלו, ואח"כ יתבטלו התעניות, זו תהיה סיבה לשמוח במיוחד בימים אלו.
- ד. **הצום עצמו הוא ששון ושמחה** - פירוש מפתיע ב'חת"ם סופר' (ספר תורת משה לחת"ס - דרוש לח' טבת ב): "ויתן את קולו בבכי, במ"ד כשם שלא התודע יוסף אל אחיו אלא בבכי, כך אין הקב"ה גואל ישראל אלא בבכי שנאמר בבכי יבואו ובתחנונים אובלים. ולפע"ד ע"ד מ"ש צום הרביעי יהיה לששון ולשמחה, שהצום עצמו הוא ששון ושמחה, שהקב"ה נותן רוחו עליהם ומתעוררים בבכי ותפלה ותחנונים וצמים ומתענים ב'ד' תעניות על צרות שעברו כמה מאות שנים זה סימן טוב ומובהק כי עדיין חביבותי גבן ולא נכבה אש האהבה ועתיד להאיר מתוך חושכה אורה, והוא גופא נחמה והיינו הצום עצמו לששון ולשמחה".

וצריך לבדוק אלו ימי שמחה הם היו צריכים להיות או שיהיו בעתיד:

תשעה באב - לגבי **תשעה באב** ניתן לומר, שזה היה כאשר הגיעו המרגלים ועשרה מהם הוציאו את דיבת הארץ רעה, ולכן בכו בלילה ההוא, ואומרים חז"ל במס' **תענית'** (כ"ט ע"א) שה' אמר שבגלל שהם בכו בכייה של חינוס ה' יהפוך להם את הלילה הזה לבכייה לדורות. **ויתכן**, שאם היו מאמינים למשה ומקשיבים דווקא לדברי יהושע וכלב, והיו מודיעים שהם בשמחה מחכים לכניסתם לארץ, אז יום זה היה במקביל נהפך להם לשמחה לדורות ולא לבכייה לדורות. ולכן, לעתיד לבא, כאשר תתבטל גזירת הבכייה לדורות, יחזור היום להיות ליום שמחה לדורות.

ועוד, שלעתיד לבא יהיה יום זה יום שמחה, כי ביום זה נולד המשיח, וכפי שאומר **ה'חת"ם סופר** (שמות ד', כ"ו): "אבל נלע"ד הנה ידוע, כי **מיום שחרב בהמ"ק נולד משיח בכל דור ודור** צדיק א' הראוי להיות משיח אם בקולי תשמעו, ובעו"ה יצאו כמה דורות ולא זכינו, ומת הצדיק ההוא וכל בכל דור ודור עד יגיע הזמן".

שבעה עשר בתמוז - המשנה במס' **תענית'** (ד', ו') מציינת שהדבר הראשון שאירע לאבותינו בשבעה עשר בתמוז היה **שנשתברו בו הלוחות. וניתן לומר**, שזה היה צריך להיות יום של שמחה ומחולות, שבו זוכים לאחר ארבעים יום ממעמד הר סיני, לקבל את הלוחות הכתובות באצבע אלוקים. אך בגלל חטא העגל נשתברו הלוחות, ויום זה הפך ליום שבו אירעו דברים נוספים, והפך להיות יום צום. ולעתיד לבא, שיכופר ויטוהר לגמרי עוון זה, יחזור להיות יום של שמחה על התורה שמשנה הוריד מהשמים לאחר ארבעים יום.

ועוד, שמובא שכ"א הימים הללו שבין י"ז בתמוז לתשעה באב מקבילים לכ"א הימים שבין ראש השנה להושענא רבה, וכדברי **מהרש"א'** (בכורות ח' ע"ב) לגבי הוויכוח עם חכמי אתונה: "שרמו ירמיה מקל שקד אני רואה שהם כ"א יום מ"ז בתמוז עד ט' באב... ולפי שיש עוד כ"א ימי שליחה ושמחה מ"ט ראשון של ר"ה עד כ"א תשרי שהוא הושענא רבה יום גמר החתימה". ומשמע, שיש הרואים ימים אלו כימי שמחה.

ובספר **בני יששכר'** (לר' אלימלך צבי מדינוב) מובא במאמר בין המצרים (מאמר ב') ששבירת הלוחות היתה ב"ז בתמוז כי י"ז הוא בגימטריא **'טוב'**. ומביא בשם **'האריז"ל'** על הפסוק - ויקרא אהרן ויאמר חג לה' **מחר'** (שמות ל"ב, ה') שאמר זאת בנבואה, שמחר לעתיד לבא יהיה י"ז בתמוז ליום חג.

צום גדליה - צום גדליה חל בג' בתשרי, יום לאחר ראש השנה. וביום זה היינו צריכים לשמח לאחר שעברו ימי הדין, מתוך אמונה שזכינו לכתובה וחתימה טובה, וכמו שאומר נחמיה לעם לגבי ראש השנה עצמו: "וַיֹּאמֶר לָהֶם לְכוּ אֲכֹלוּ מִשְׂמְנִים וּשְׂתוּ מִמִּתְקִים וְשַׁלְחוּ מְנוֹת לְאֵין נֶכֶן לוֹ כִּי קְדוֹשׁ הַיּוֹם לְאֲדֹנָיו וְאֵל תַּעֲצְבוּ כִּי חֲדוֹת ה' הִיא מְעֻזְכֶם... וַיִּלְכוּ כָל הָעָם לֶאֱכֹל וּלְשִׂתוֹת וּלְשַׁלַּח מְנוֹת וּלְעֲשׂוֹת שְׂמֵחָה גְדוֹלָה כִּי הֵבִינוּ בְּדָבָרִים אֲשֶׁר הוֹדִיעוּ לָהֶם" (נחמיה ח', י' - י"ב). ואמנם, בראש השנה עצמו בהיותו יום הדין, קשה לבטא שמחה גדולה, אך לאחר ראש השנה ביום ג' בתשרי, היה מקום לשמחה גדולה, אך יום זה הפך ליום של תענית בגלל שרצחו את גדליה בן אחיקם, והתפזרה שארית הפליטה. אך לעתיד לבא יחזור יום זה להיות ליום של שמחה.

עשרה בטבת - **'החת"ם סופר'** מביא מ'ר' **דוד אבודרהם'** שתענית י' טבת שבו סמך מלך בבל על ירושלים להחריבה, אם אפשר היה שיחול בשבת היו צריכים להתענות בשבת, כי כתוב בו - **עצם** היום הזה' - עיצומו של יום, כמו שביום כיפור מתענים גם אם חל בשבת כי כתוב בו - **בעצם** היום הזה'. ויש להבין, הלא יו"ד טבת היה רק התחלת המצור, ומדוע יום החורבן עצמו בתשעה באב אינו דוחה שבת? ומבאר, שבכל שנה ביום עשרה בטבת, יושבים ב"ד של מעלה וגוזרים האם באותה שנה יבנה בית המקדש או לא. וידוע שעל צרה

שעברה כמו צום גדליה, י"ז בתמוז ואפילו תשעה באב, אין אנו מתענים בשבת, כי הם תעניות על אירועים שכבר היו בעבר, אבל תענית חלום מותר להתענות בשבת, בשביל לבטל צרה העתידה לבוא עליו, אבל תענית י' טבת היא תענית בשביל לבטל צרה עתידית, שלא יגזרו שבית המקדש לא ייבנה השנה לכן מותר להתענות בשבת.

ולפי רעיון זה, **ניתן לומר**, שכאשר ייבנה בית המקדש, אז נדע שבעשרה בטבת נגזרה הגזירה הטובה הזו, ולכן ייהפך ליום שמחה.

שאלות נוספות

א. **"יהיה"** - מדוע בלשון יחיד ולא בלשון רבים - **"יהיו"**, הרי מוזכרים ארבעה צומות?

'רד"ק' אומר: **"והיה - כל אחד מהם"**. ואולי, בהסבר זה רוצה לענות על השאלה, מדוע נאמר - **"יהיה"** ביחיד, כי אם היה כתוב ברבים - **"יהיו"**, היינו יכולים לטעות ולחשוב, שבמקום ארבעת הצומות הללו, שכולם קשורים לחורבן, יקבעו יום או יומיים שבהם יש ששון ושמחה כנגד כל ארבעת הצומות. לכן, מדגיש שכל אחד מהם בנפרד ייהפך ליום שלב ששון ושמחה, ומסתבר שגם יחגגו אות וּבאותו מועד בו חל הצום עצמו.

ב. **"לבית יהודה"** - מדוע רק לבית יהודה ולא לכל עם ישראל? ומתי עתידה להתגשם נבואה זו?

בבית שני - **'רד"ק'** אומר: **"לבית יהודה בבית שני כי עשרת השבטים לא שבו"**. כלומר, זכריה מנבא על תקופת בית שני, והיות וייבנה בחזרה בית המקדש, לא תהיה סיבה להמשיך לצום על חורבן בית ראשון. ונבואה זו חלה רק על **'בית יהודה'**, כי בית ישראל שהם עשרת השבטים לא שבו מהגלות.

בגאולה העתידה - בעל **'מצודות דוד'** סובר שהכוונה לגאולה העתידה: **"יהיה וגו' - בזמן הגאולה העתידה יהיו הימים האלה לששון וגו'."** כלפי שהיו מצטערים בימים האלה בזמן הגולה, ולכן אמר **לבית יהודה** כי להם אירעו מקראות רעות באלה הימים והצטערו בהם בכל שנה ושנה, אבל בני **עשרת השבטים** הצטערו בימים שאירעו להם מקראות רעות והם יתהפכו להם לשמחה.

וכן **'רמב"ם'** (הל' תעניות פ"ה הי"ט) מייחס פסוק זה **לימות המשיח**: **"כל הצומות האלו עתידים ליבטל לימות המשיח, ולא עוד אלא שהם עתידים להיות ימים טובים וימי ששון ושמחה שנאמר (זכריה ח') כה אמר ה' צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים והאמת והשלום אהבו"**.

ויתכן, ששני הפירושים נכונים, שהרי לאחר בניין בית שני בוודאי שלא התענו בתעניות שנקבעו על חורבן בית ראשון, וכדברי **'רד"ק'** שימים אלו הפכו לימי שמחה. אך לאחר חורבן בית שני חזרו להתענות בימים אלו, ורק בגאולה העתידה שיבנה בה בית המקדש השלישי, יפסיקו להתענות בימים אלו, והם יתפכו לימי שמחה כדברי בעל **'מצודות דוד'**.

ג. **"לששון ולשמחה ולמועדים טובים"** - מה משמעות הגדרות אלו, ומה ההבדל בין **'ששון'** ל**'שמחה'**. ומהי ההגדרה של **'מועדים טובים'**, שביטוי זה מופיע בכל התנ"ך רק בפסוק זה. וסתם **'מועדים'** הכוונה לחגים המנויים בתורה, אך ברור שלעתיד לבא לא יתווספו חגים נוספים על אלו הרשומים בתורה?

'ששון' - פנימי, 'שמחה' - חיצוני - **יש הרואים** לומר, ש**'ששון'** מבטא שמחה פנימית שאינה באה לידי ביטוי חיצוני, ואילו **'שמחה'** היא שמחה שבאה לידי ביטוי חיצוני.

'ששון' - חיצוני, 'שמחה' - פנימי - אך **'מלבי"ם'** מסביר הפוך. על הפסוק: **"אִזְּ תִשְׂמַח בְּתוֹלָה בְּמַחֹל וּבְחָרִים וּזְקִנִים יִחַדּוּ, וְהַפְּתִי אֲבָלִים לְשִׁשׁוֹן וְנַחֲמֵתִים וְשִׂמְחֵתִים מִיְּגוֹנָם"** (ירמיה ל"א, י"ב), מסביר **'מלבי"ם'**: **"והפכתי אבלים - החיצוני לששון - שגדר הששון הם הסימנים שנעשו להוראת השמחה כמו לבישת בגדי יו"ט ודומיה וזה הפך האבל החיצוני, שילבוש בגדי אבל... ושמחתים - שמחת הלב מיוגונם - שהיה להם בעבר"**.

'ששון' - בסוף, 'שמחה' - בהתחלה - **יש אומרים**, שהשמחה הבאה בתחילת הדבר המשמח מוגדר כ**'שמחה'**, ואילו השמחה שבסוף האירוע מוגדרת כ**'ששון'** כמו שנאמר: **"שמחים בצאתם וששים בבואם"** (מתפילת שבת - א-ל אדון).

ונראה, שיש קשר בין המושגים **'ששון'** ו**'שמחה'** לבין **'מועדים'**, שהרי בקידוש של שבת אומרים: **"ושבת קדשך באהבה וברצון הנחלתנו"**, ואילו בקידוש של מועדים אומרים: **"ומועדי קדשך בשמחה ובששון הנחלתנו"**.

ששון ושמחה כנגד ההספד, ומועדים טובים כנגד הצומות - **'ר' יצחק אברבנאל'** מביא, את שאלת אנשי בבל לגבי צום החמישי: **"לאמר אל הפהנים אשר לגיית ה' צבאות ואל הנביאים לאמר, האבכה בחודש החמשי הנזר כאשר עשיתי זה כמה שנים. ויהי דבר ה' צבאות אלי לאמר. אמר אל כל עם הארץ ואל הפהנים לאמר, כי צמתם וספודם בחמשי ובשביעי וזה שבעים שנה הצום צמתני אני... כה אמר ה' צבאות לאמר, משפט אמת שפטו וחסד ורחמים עשו איש את אחיו" (זכריה ז', ג' - ה', ט). וכנגד הצום וההספד שהיו נוהגים, אומר להם ה', שהצומות ייהפכו לששון ולשמחה והם כנגד ההספד שנהגו בו. וכן יהיו למועדים טובים והכוונה בזה - לאכול משמנים ולשתות ממתקים שהוא כנגד הצומות שיאכלו וישתו בהם כמו שעושים במועדי ה'."**

ד. **"והאמת והשלום אהבו"** - מה מקומה של סיומת זו בנבואה זו, ומדוע חשוב שיהיו גם אמת וגם שלום, ומה משמעות הדרשה שצריך לאהוב אותם? **'רד"ק'** אומר: **"והאמת והשלום אהבו - ובתנאי שתאהבו האמת והשלום כמו שצוית אתכם"**. סיומת זו מורה, שהנבואה תתקיים רק אם בני ישראל יאהבו את האמת והשלום. וכן אומר **'מלבי"ם'** שהגאולה השלימה תהיה רק בתנאי שהאמת והשלום אהבו, ורק אז יחדלו דברי הצומות וזעקתם.

"והאמת והשלום" - ולגבי ההגדרות של מושגים אלו אומר **'רמב"ם'** (פירוש המשניות - שמנה פרקים - פרק ד'): **"והאמת והשלום אהבו"**. ודע ש**"אמת"** הן **המעלות השכליות** מפני שהן אמתיות לא תשתנינה... ו**"השלום"** הן **מעלות המידות** אשר בהן יחיה השלום בעולם."

"אהבו" - **נראה לומר**, שלא מספיק לפעול לפי האמת והשלום, כי לפעמים אדם נאלץ לנהוג כך בגלל אילוצים שונים, למרות שלא מעוניין בכך. לכן מדגיש הפסוק שצריך לאהוב את המידות הללו, ואז גם אם לא יוצא לו לנהוג בפועל על פיהם, אך בזה שאוהב אותם ומשתוקק לקיים אותם הרי בזה יזכה לימי ששון ושמחה.

לעילוי נשמת - הגיליונות והלימוד מוקדשים לע"נ לומדי הכולל: ר' משה חיים בן שרגא פייבל הלוי שוורץ ז"ל.
ר' אברהם הכהן בן חנוס ז"ל. ולעילוי נשמות - **'חללי נצר אחרון'** שמטעם ארגון - **'עמיתים'**.

הסיעורים מתקיימים בבית הכנסת הניכוי הישיבות - רח' מנחת שלמה 3 גני הדך פתח תקוה

שעה 11.15 - שיעור בגמרא מסכת עירובין. שעה 12:00 - שיעור באור החיים הקדוש.

ביום ה' שיעור בפרשת השבוע (שיעור זה מתפרסם בסוף השבוע בבתי הכנסת בעלון של בית המדרש)

לפרטים נא לפנות בטלפון - 0548448692. לחגובות הערות והארות ולקבלת הגיליון במייל, גם במהדורה מורחבת,

נא לפנות לכתובת - Ingber@bezeqint.net